

Šume i javne ustanove

u

Bosni i Hercegovini

Sa općom orijentacionom slikom prirode i
kulture i kartom ovih zemalja

Autor

Ludwig Dimitz

K. u. k. šef sekcije u mirovini, komtur reda Franza Josefa sa zvijezdom, vitez Leopoldovog reda i
redena čelične krune treće klase, nosilac carsko-japanskog ordena svetog blaga druge klase i počasne
križa prve klase ordena časti koji mu je dodijelio regent Lippe itd.

BEČ

Wilhelm Frick, k. u. k. Dvorska knjižarnica

1905.

K. u. k. Dvorska štamparija Carl Fremme u Beču

Sarajevo, 2012.

U. Njega šuma, sistem pošumljavanja i sanacija krša.

1. Općenito

„Velika površina šume je majka i očuvateljica lošeg šumarstva“, kaže starješina Pfeil u svojim klasičnim pogledima o pravilnoj podjeli šumske površine. Pažljivo šumarstvo „urađa plodom samo tamo, gdje mu je potreba izazov, a vrijednost umnožene proizvodnje nagrada“.

U Bosni bogatoj šumom prva rečenica u potpunosti se potvrđuje. Ovdje je višak uzrokovao višestruko opisano rasipničko postupanje s proizvodima šume i ono omalovažavanje njenog tla i sastojine, čiji će se tragovi moći otkloniti tek za dugo vremena. Druga rečenica mogla bi biti potvrđena na kršu, samo on zakazuje. Već stoljećima ovdje potreba glasno zahtijeva bolje šumarstvo, uvijek bi ga vrijednost uvećane proizvodnje na obali mora bogato nagradila. Ipak, šuma je neiskorištena, zlostavljana, bez brige o posljedicama. Ono, što je rekao Pfeil, bilo je uistinu neposredno iz iskustva, samo što je isto stjecano u sretnijoj zemlji, tamo, gdje se upozoravajući glas zakona već rano digao za šumu i vršio svoj odgojni utjecaj na narod. Takav glas ovdje se nikada nije čuo, njega šume i šumska kultura za vrijeme ranije vlade bile su nepoznanice.

Kada se na kršu, prije svega na granici s Dalmacijom, u blizini imanja nađu male obrađene grupe stabala (ograda), to su jedina mjesta,

gdje se odvija njega drvenastog rastinja koja se može protumačiti kao rezultat potrebe za drvetom. Inače je drvo, ako se smije tako reći, posvuda – slobodno kao ptica.

Dovoljno teško stanovniku krša pada nedostatak drva i sva ostala nepravda njegove ogoljene domovine. Ipak, on nastavlja puštati stoku da pase zakržljalo drveće, ipak ne preže ni pred iskopavnjem korijenja iz zemlje koje – iako zaostalo – još uvijek neuništivo reprodukuje. Niko ovdje nije podučavao narod, da nuždu dočekaju pravim sredstvima, to se pojačavalo iz generacije u generaciju i podnosilo se fatalnim prilagođavanjem.

Ove napomene su bitne, jer pokazuju da u Bosni i Hercegovini prije 25 godina nisu postojali nikakvi pokušaji šumske kulture, pa ni tamo, gdje je nužda sa svim svojim užasima bila vidna. Polahko se tek sada u širim slojevima naroda javlja pomalo razumijevanja za situaciju, kada uspjeh, kao što je to slučaj na kršu i u šumi gustog grmlja, zasljepljuje.

Sada bi neko, ko živi u reviru s dobro školovanim kadrovima, svojim drvosječama i kulturnim radnicima donekle i mogao zamisliti probleme s kojima se naš zeleni pionirski korpus u Bosni i Hercegovini morao nositi, prije nego što je uspio poravnati put za njegu i kulturu šume. Domicilnoj radnoj snazi svaki takav poduhvat bio je sasvim stran. Narod zaista nije tup, nego spretan i vješt, ali ne bi znao raditi taj posao. Alati i zahvati bili su mu novina. Rad mu je djelovao kao igra, nedostajala je vjera u uspjeh koja izaziva radost u radu.

Još danas glavni je problem u izvođenju takvih radova da nema školovanog osoblja za nadzor i pregrad.

U privatnoj šumi gore navedeni zakon od 17. decembra 1890. god. odredbama očuvanja zaštitne šume i pošumljavanja, kao i odredbama o pokazivanju stabala nastoji ostvariti odgojni utjecaj na vlasnike šuma. Neposredno bi se mogli umiješati šumarski organi u svrhu izvršavanja obzirnog korištenja samo u pojedinačnim slučajevima.

U državnom vlasništvu stanje u zavisnosti od vrste pogona, namjene i korištenja šume vrlo je nejednako napredovalo.

U šumama koje se još ne koriste, ili se koriste samo povremeno (ne redovno) i u dijelovima šuma koji svakako pripadaju pogonu

visoke šume sječa u svrhu njege ili umjetno pošumljavanje u pravilu još nisu počeli, osim što na žalost žestoko bjesneći šumski požari prisiljavaju na pošumljavanje. Budući da ovdje preovladava oblik prašume sa sječom pojedinih stabala u prebornoj šumi, a prirodno podmlađivanje nikad ne prestaje, pasivno ponašanje šumarstva koje je potpuno iskorišteno velikim područjima korištenja ne predstavlja prijetnju. Ipak, pažnje vrijedno je pitanje, da li i koje mjere njege bi se mogle uvesti do otkrivanja tih sastojina, samo u svrhu poboljšanja prvog izvođenja sječe i dobiti od prinosa. Ovo razmišljanje je bar tamo logično, gdje bukva nastupa nasilno prema crnogoričnom drveću.

Gdje šumske sastojine upravo navedenog karaktera u posljednje vrijeme počinju redovno da se koriste i dobivanje i dopremanje drva odvija se pod upravljanjem državnog erara ili kupaca drveta, u trećem poglavlju iscrpno opisano izvođenje sječe treba se posmatrati kao prvi i najvažniji momenat u njezi šume. Budućnost sastojine zavisi od toga, kako se izvodi sječa. Njega prirodnog prirasta, izvođenje punih i kultura za popunjavanje, pri čemu su ove prve potrebne samo u rijetkim slučajevima, tek je u drugom planu. Što se stariji pogoni korištenja susreću u Bosni, nalazimo, kao što je to pokazano na primjeru oblasti šumarske uprave Vareš, veći napredak njege tla i sastojine.

Takva šuma se za njegu otkriva korištenjem. Pokretanje redovnog šumarskog pogona u do sada zatvorenoj staroj šumi nije, dakle, samo fiskalna mjera, ono je itekako potrebna i poželjna prva etapa na putu iz haosa do reda, od prašume koja je bila prepuštena sama sebi, do šume s kojom se postupa obzirno.

Vrlo značajna je površina onih šuma koje pretežno – iako ne isključivo – služe zadovoljenju potreba za drvima stanovništva šuma. Nazovimo ovu državnu šumu koja uglavnom pripada donjoj i srednjoj šumskoj oblasti, jednostavno šuma servituta. To je djelimično visoka, djelimično niska šuma, a nalazi se najvećim dijelom na nivou empirijskog postupanja s njom. Njega šume mogla bi postepeno početi samo putem pokazivanja drveća. U početku se pokazivanje drveća šumskom stanovništvu moralo zadovoljiti time da djeluje u pravcu upotrebe primjerenih alata za sječom drveća i otklanjanjem najgorih nedostataka prilikom dobavljanja drva. Kasnije su se postavili dalji ciljevi, što je moguće bolje uredilo se korištenje posječene šume i

nastojalo se da se u visokoj šumi poštedi elita sastojine, pokušalo se vjerovatno i s pročišćavanjem i prorjeđivanjem. Takva nastojanja su radosnim slučajem primijetna, naravno i napadi stanovništva šuma koji se mogu suzbiti jedino prijavama prekršaja.

Budući da se pošumljavanje odnosi pretežno na drva za ogrjev, to korištenje kreće se uglavnom u niskim šumama i u visokoj šumi bukve, a u posljednjem slučaju prisutna je i sječa pojedinih stabala u prebornoj šumi, prirodno podmlađivanje u pravilu sasvim je dovoljno za očuvanje sastojine. Uspostavljanje nivoa s njegom tih šuma pod ovakvim okolnostima na prvom mjestu zavisi od intenzivnog ličnog utjecaja šumarskih službenika na pokazivanje drveća, ali i, budući da isto samo manjim dijelom mogu provoditi i sami ti organi, od stručnog obrazovanja osoblja za zaštitu šume i tehničkog osoblja, te napokon, od discipline samih ovlaštenika za dopremanje drveta.

Široko zahvalno polje djelatnosti otvara se državnoj šumarskoj upravi u visokoj i niskoj šumi hrasta. Ugovori kojima je uzrokovano iskorištenje starog drveća u visokoj šumi hrasta i mješovitim sastojinama te vrste drveta, kako je već pomenuto, ističu upravo sada. Dotične sastojine trenutno sadrže, ako i postoji poneka rezerva iskoristivih debala, pretežno srednje staro i mlado drveće, tako da se ovdje njega šume nalazi daleko u prvom planu. Namjera uprave ovaj put usmjerena je na kulture za popunjavanje, uzgoj drveća za zaštitu tla, dodavanje crnog i bijelog bora, umjereno prorjeđivanje u mlađim, snažnije u mjestima s drvećem u stablima, briga unaprijed za naplavine itd. kada su kulture popunjavanja u pitanju, ovdje je uobičajeno postupanje sortiranje žirova kao jeftina i pod ovdašnjim uslovima sigurna metoda. Od niske hrastove šume na značajnoj površini započeto je potpuno racionalno postupanje. Osim toga, djeluje se u pravcu početka svrsishodne sječe, pravilnog postupanja prilikom sječe stabala, izvođenja prorjeđivanja i uzgoja rasada.

Sasvim posebne, zatvorene poduhvate započela je bosanskohercegovačka uprava u svrhu poboljšanja šume gustog grmlja i pošumljavanja krša, kao i u svrhu privrednog jačanja krških područja. O ovim mjerama će se govoriti i u daljem tekstu pod posebnim naslovima.

Pogledamo li kompletnu sliku bosanskohercegovačke šume, posvuda postoje povoljni uslovi za prirodno podmlađivanje i ponovno

osnivanje sastojina. Umjetnost samo na kršu ima još jedno, ali čak ni ovdje tako veliko polje, kao što se želi vjerovati. Ona u ovoj zemlji više nego igdje drugo igra ulogu skromne saradnice prirode. Posebno odlučno ovo važi za mješovite sastojine visoke šume u Bosni.

Ono, što je autor ove knjige o tome na jesen prošle godine pisao njegovoj ekselenciji, gospodinu zajedničkom ministru finansija u dostavljenom putnom izvještaju, ovdje se navodi nepromijenjeno.

„S obzirom na prirodnom datu odvojenost različitih oblika sastojina i vrsta drveta i s obzirom na postojeće izvrsne mješovite sastojine, najbolje što šumarski tehničar ovdje može uraditi je da svoju pažnju uvijek i posvuda usmjerava na to da se obezbijedi očuvanje ovog upravo savršenog stanja prirodnim putem, te da umjetno osnivanje sastojina započinje tek tamo, gdje priroda zakaže, ili pruža samo nedovoljno, u tom slučaju treba se, međutim, suzdržati ekstravagancije i sijati ili saditi samo vrste drveća koje odgovaraju datoj lokaciji u zemlji.

Krajnje jadno bilo bi, kada bi se u Bosni i Hercegovini napravila ona greška koju su stare šumarske civilizacije tako mnogo puta napravile u prošlom stoljeću i prave je još danas, ona greška, naime, da se zanemarujući prirodu prelazi na dnevni red i da se šuma – uniformira...

Praktično i kratko to se može reći: Izbjegavati sječu u svrhu gole sječe u visokoj šumi s kasnijim umjetnim podmlađivanjem, podsticati sjetvu u svim njenim već danas tako visoko razvijenim oblicima i u svim šumama na povoljnijem položaju sječu ne izvoditi šablonski, nego u susret potrebama prirode.

Njega šume u tom smislu ovdje ima daleko veći značaj, nego što šumarstvo to u užem smislu riječi..“.

Glavni principi (koje je postavio dvorski savjetnik Petraschek) koji se posmatraju prilikom izvođenja šumskih kultura u najkraćoj su verziji sljedeći. Pod normalnim okolnostima sjemenu se, poimence kod jele, bora (obje vrste) i hrasta, daje prednost i pretežno se sije na malim mjestima. Ta su mjesta radije veća nego manja, posebno kod jakog korova, bogato se posiju i uvijek samo sjemenom jedne specije. Ta mjesta označavaju se kolčićima, a kulture se revidiraju radi eventualne naknadne pomoći i uklanjanja korova. Na mjestima kultura kojima

prijeti opasnost od pašnjaka primjenjuje se iskolčavanje mjesta sjetve i sađenja. Šumarski organi imaju zadatak da ne uvode više kultura nego što se može dobro i solidno uzgajati s postojećim sredstvima, na način da se po mogućnosti izbjegnu kasnije popravke. Jela se u pravilu sije u zaštitnu sastojinu bukve; ako se u istoj sastojini smiješta jela i smrča, onda na način da se teži ka mješavini u grupama stabala.

U periodu najboljem za sjetvu u tekućoj godini naloženi su ogledi.

Budući da sađenje u skladu s rečenim nije na prvom mjestu, rasadnici u zemlji i nisu vrlo brojni, jer se školovanje praktikuje samo u maloj mjeri, pojedinačne površine također nisu vrlo velike. Krajem 1902. godine postojale su sljedeće školske ustanove za sađenje.

okrug			Pod zaštitom	
			šumarskih referenata	šumarskih upravitelja
Sarajevo	13	rasadnika . . .	3 sa 0·880 ha	10 sa 4·780 ha
Banjaluka	4	" . . .	3 " 0·590 ha	1 " 0·250 ha
Bihać	6	" . . .	3 " 0·530 ha	3 " 1·200 ha
D.-Tuzla	10	" . . .	8 " 1·807 ha	2 " 0·350 ha
Travnik	10	" . . .	7 " 0·876 ha	3 " 1·500 ha
Mostar	5	" . . .	5 " 1·115 ha	— " — ha
Ukupno	48	rasadnika . . .	29 sa 5·798 ha	19 sa 8·080 ha

ukupno 13·878 ha.

U isto vrijeme pod njegom se nalazilo 3451·12 ha kultura, od čega je 709·77 ha spadalo u službenu oblast oblasnih šumarskih referenata, 2741·35 ha u onu samostalnih šumarskih uprava. Državna šumarska uprava mislila je i o odmoru i zabavi publike, te je u blizini više gradova dala da se postave kulture za parkove. Posebnom radošću takvi parkovi ispunjavaju putnika u zemlji koja šumarstvo do u najskorije vrijeme nije poznavala, gdje se sada s najizvornijim stanjem spajaju najmoderniji naponi usmjereni na stvaranje „šume ljepote“.

U nekom pogledu razmišlja se i o zaštiti prirode. Izbrojane grupe plemenite omorike i, doduše brojnija, ali ne manje skupocjena munika njeguju se posebno strogo. Na osnovu toga autor ovog djela zamolio je njegovu ekscelenciju, gospodina zajedničkog ministra finansija da se pojedini dijelovi bosanske šume koji se ističu po izvornosti, obilju mase i bogatstvu vrsta drveća obilježe kao spomenici